

فرماندهی معظم کل قوا: «ما اهل تجاوز به هیچ ملتی و هیچ کشوری نیستیم؛ ما هرگز اقدام به جنگ خونین نمی‌کنیم، ملت ایران این را به اثبات رسانده است-اما ما ملتی هستیم که هرگونه تجاوز را، بلکه هرگونه تهدید را، با استواری و با قدرت کامل پاسخ خواهیم داد». (۱۳۸۹/۸/۱۹)

تأثیر قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران بر سامانه دفاع موشکی ناتو در ترکیه

محمد احدی^۱، علیرضا تنهایی^۲

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۰/۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۱/۲۷

چکیده

آمریکا و برخی کشورهای دیگر عضو ناتو اعلام کرده‌اند استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو که بخشی از آن در ترکیه مستقر شده، با هدف مقابله با موشک‌های بالستیک جمهوری اسلامی ایران است. تلاش برای بازدارندگی همه‌جانبه و افزایش توانمندی نظامی و دفاعی کشور، بدون شک یکی از مهم‌ترین محورهای راهبرد نظامی ج.ا.ایران برای مقابله با تهدیدهاست. هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران بر سامانه موشکی ناتو در ترکیه است. حجم نمونه آماری این پژوهش را ۸۸ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران موشکی کشور تشکیل می‌دهد که به صورت تصادفی -طبقه‌ای از بین ۲۰۰ نفر از کارشناسان، مدیران و صاحب‌نظران موشکی انتخاب شده‌اند. در این راستا، پرسشنامه‌ای متشکل از ۲۱ پرسش در رابطه با متغیرهای تحقیق تهیه و پس از توزیع و گردآوری پرسشنامه‌ها، پاسخ‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. نتایج حاصل از این تحقیق نشان‌دهنده تأثیر معنادار توانمندی‌های موشکی ج.ا.ایران بر سپر موشکی ناتو در ترکیه است.

واژگان کلیدی: سپر موشکی ناتو، امنیت نظامی، بازدارندگی، قابلیت‌های موشکی ایران

۱. مدرس علوم سیاسی و عضو هیئت علمی دانشکده فارابی ahadimohammad@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد اطلاعات و حفاظت اطلاعات Alirezatahaee35@gmail.com

۱. کلیات

جمهوری اسلامی ایران در پیروی از آموزه‌های دین مبین اسلام برای دفاع و حفظ امنیت کشور و مردم، تدابیر مقتضی را اتخاذ و مبنای دفاع را بر رد هرگونه تجاوزگری با رهنامه دفاعی قرار داده است، از این رو راهبرد بازدارندگی در دستورکار نیروهای مسلح قرار داشته و صنعت و قابلیت‌های موشکی به‌عنوان ابزار مهم بازدارندگی مد نظر قرار دارد. در این چارچوب، سرمایه‌گذاری در صنعت موشکی با هدف منصرف کردن کشورهای متخاصم از حمله نظامی به کشور و بالا بردن قابلیت بازدارندگی و دفاعی کشور انجام شد و با درک اهمیت راهبردی توان موشکی در تأمین و ارتقای بازدارندگی، با اتکا به ظرفیت‌های داخلی و بهره‌گیری از آنها، به توانایی‌های قابل توجهی دست یافت و در سال‌های گذشته، اثربخشی این رویکرد به اثبات رسید.

دشمن با درک این شرایط، درصدد چاره‌جویی برآمده و دست به اقدام‌های مختلفی زد که استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو از آن جمله است که بخشی از آن (یک سامانه راداری) در ترکیه و در نزدیکی مرزهای جمهوری اسلامی ایران مستقر شده است. این اعتقاد وجود دارد که سامانه یادشده بر قابلیت‌های موشکی ایران تأثیرگذار است، ولی توان موشکی ایران نیز بر این سامانه تأثیر می‌گذارد که این پژوهش با هدف بررسی این تأثیرگذاری و میزان آن انجام شده است.

۱-۱. بیان مسئله

کشورها از رهنامه‌ها^۱ و راهبردها^۲ و رویکردهای مختلفی در امر دفاع بهره می‌گیرند و نیروهای مسلح و سایر امکانات دفاعی را نیز در این چارچوب آماده کرده و به کار می‌گیرند. رهنامه‌های آفندی و دفاعی، دو رهنامه کلان دفاعی کشورها هستند و

---

1. Doctrine
2. Strategy

جمهوری اسلامی ایران به تاسی از مبانی دین مبین اسلام، دفاع را برگزیده است. یکی از راهبردهای دفاعی ج.ا.ایران، بازدارندگی است که هدف اصلی قابلیت موشکی ج.ا.ایران را در بر می‌گیرد و بر همین اساس نیز تلاش شده تا دانش و فناوری مورد استفاده در صنعت موشکی کشور، بومی شود. دشمن که همواره اقدام‌های جمهوری اسلامی ایران را پایش می‌کند، برای خنثی‌سازی قابلیت و توان موشکی ایران و آسیب‌پذیر کردن آن، اقدام‌های مختلفی را انجام داده که استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو از آن جمله است. آمریکا در حالی که خنثی‌سازی قابلیت موشکی بالستیک جمهوری اسلامی ایران را به‌عنوان هدف این سامانه معرفی کرده، آمایش سامانه را نیز در همین چارچوب طراحی کرده است؛ به‌گونه‌ای که افزون بر استقرار بخشی از سامانه دفاع موشکی در اراضی اشغالی فلسطین، یکی از اجزای این سامانه شامل یک سامانه راداری را در شهر مالاتیای^۱ ترکیه و سامانه‌های رهگیر دریایپایه را در شرق دریای مدیترانه مستقر کرده و برنامه استقرار رهگیرهای زمین‌پایه را در رومانی پیگیری می‌کند. افزون بر تأثیری که سامانه دفاع موشکی ناتو بر قابلیت‌های موشکی بالستیک ج.ا.ایران دارد، توان موشکی ایران نیز می‌تواند بر سامانه یادشده تأثیر بگذارد و در واقع، برای خنثی‌سازی تهدید به‌کار گرفته شود. چگونگی این تأثیرگذاری که با هدف حفظ قابلیت بازدارندگی کشور انجام می‌شود، مسئله مورد پیگیری در این پژوهش است.

۱-۲. اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق

دفاع برای هیچ کشور و دولتی، قابل چشم‌پوشی نیست؛ زیرا با موجودیت و بقای آن مرتبط است. در سال‌های گذشته که نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران با بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی اقدام به توسعه قابلیت‌ها و توان موشکی خود در چارچوب بازدارندگی نموده‌اند، این قابلیت‌ها یکی از عوامل اصلی نگرانی دشمنان و

رقبا شده و برای خنثی‌سازی آن اقدام کرده‌اند که استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو از آن جمله است. سامانه دفاع موشکی ناتو، همان‌گونه که توان موشکی بالستیک ایران را تهدید می‌کند، قابلیت‌های موشکی ایران نیز می‌تواند با تهدید سامانه یادشده، بخشی از قابلیت‌های آن را خنثی نماید و آگاهی از این مهم برای متصدیان و برنامه‌ریزان دفاعی کشور حائز اهمیت خواهد بود. با انجام این تحقیق، میزان تأثیر قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران بر سامانه موشکی ناتو در ترکیه مشخص می‌شود. بدون انجام این تحقیق و مشخص نشدن ابعاد و چگونگی این تأثیرگذاری، اتخاذ تدابیر دقیق و مؤثر در شرایط لزوم، ممکن نخواهد بود.

۱-۳. هدف‌های تحقیق

۱-۳-۱. هدف اصلی

شناخت تأثیر قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران بر سامانه موشکی ناتو در ترکیه.

۱-۳-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) شناخت قابلیت‌ها و ویژگی‌های سامانه سپر موشکی ناتو و به‌ویژه اجزای آن در ترکیه،
- (۲) شناخت قابلیت‌ها و توانمندی موشکی ج.ا.ایران در ایجاد بازدارندگی یا آسیب رساندن به سپر موشکی ناتو در ترکیه.

۱-۴. پیشینه تحقیق

محمد احدی در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای پیرامون سپر دفاع موشکی آمریکا به این نتیجه رسیده است که یکی از اولویت‌های دفاعی که با توسعه فناوری موشک‌های بالستیک در دهه‌های اخیر مورد توجه قدرت‌های بزرگ به‌ویژه آمریکا قرار گرفته، دفاع موشکی بالستیک است (احدی، تابستان ۱۳۸۷: ۸).

طاهره ترابی در سال ۱۳۸۸ در پژوهشی پیرامون تأثیر سپر دفاع موشکی آمریکا بر امنیت ملی ایران، به این نتیجه رسید که هدف یا حوزه اول در این رابطه، تداوم بازدارندگی در برابر روسیه است و کشورهای شرق اروپا به‌ویژه جمهوری چک و لهستان به‌عنوان اصلی‌ترین مراکز استقرار چنین سامانه‌هایی هستند و روسیه، اصلی‌ترین مخالف سپر موشکی آمریکاست که در کشورهای اروپای شرقی نصب گردیده است (ترابی، ۱۳۸۸:۱۹۷).

ابراهیم متقی، مرجان کوه‌خیل و مژگان پازن در سال ۱۳۹۱ در تحقیقی با عنوان «گسترش مرزهای ژئوپلیتیکی ناتو و امنیت جمهوری اسلامی ایران» به این نتیجه رسیده‌اند که: راهبرد جدید ناتو در راستای سازماندهی دفاع هوشمند، چندجانبه‌گرایی راهبردی، ائتلاف و همکاری میان متحدان، بازنگری موازنه فرآتلاتنتیکی، تقسیم مسئولیت‌ها و رهبری در راستای جلوگیری از بحران مالی در ناتو سازماندهی شده است و مقابله با جنبش‌های انقلابی و کشورهای تندرو بخشی از ضرورت‌های راهبردی ناتو برای واپایش امنیت منطقه‌ای در حوزه‌هایی محسوب می‌گردد که از اهمیت ژئوپلیتیک برخوردارند (متقی و همکاران، ۱۳۹۱:۲۳۴).

احمد آذربهرام در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در سال ۹۱-۱۳۹۰ در دانشکده فارابی، با عنوان «راهبرد جدید ده ساله (۲۰۱۱-۲۰۲۰) ناتو در منطقه خاورمیانه و نقش آن در امنیت نظامی ج.ا.ایران» به این نتیجه رسیده که مجموع تحولات ناتو به‌گونه‌ای پیش می‌رود که در آینده، حضور آن در منطقه تداوم خواهد داشت (آذربهرام، ۱۳۹۱:۱۵۳).

قاسم ترابی در مقاله‌ای با عنوان «گسترش سامانه‌های دفاع موشکی آمریکا در خاورمیانه و امنیت جمهوری اسلامی ایران» در سال ۱۳۸۹ به این نتیجه رسیده که: گسترش این سامانه‌ها در پیرامون ایران، از طریق کاهش توان بازدارندگی، حضور بیشتر نیروهای آمریکایی در ترکیه و کشورهای عربی منطقه و پیچیده شدن مسائل امنیتی، منافع امنیتی ایران را با خطر مواجه خواهد کرد (ترابی، زمستان ۱۳۸۹:۲۱).

وجوه اشتراک و افتراق و مغفول در پیشینه تحقیق‌های بیان شده به شرح زیر است:

(۱) این تحقیق‌ها به توسعه و گسترش ناتو در منطقه و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران اشاره ندارد.

(۲) به عوامل گسترش ناتو در منطقه و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران اشاره دارند.

(۳) در این تحقیق‌ها به تأثیر قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران بر سامانه سپر دفاع موشکی ناتو در ترکیه اشاره‌ای نگردیده است.

با توجه به اینکه موضوع این مقاله که «تأثیر قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران بر سامانه دفاع موشکی ناتو در ترکیه» می‌باشد، تاکنون در مراکز علمی و پژوهشی کشور مورد بررسی و مطالعه قرار نگرفته، در پژوهش حاضر به این موضوع پرداخته شده است.

۱-۵. پرسش‌های تحقیق

۱-۵-۱. پرسش اصلی

قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران چه تأثیری بر سامانه موشکی ناتو در ترکیه خواهد داشت؟

۱-۵-۲. پرسش‌های فرعی

(۱) قابلیت‌ها و توانمندی‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران تا چه اندازه آسیب‌پذیری آن را در برابر سپر موشکی ناتو در ترکیه کاهش می‌دهد؟

(۲) قابلیت‌ها و توانمندی موشکی ج.ا.ایران تا چه اندازه، توانایی ایران را در آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو افزایش خواهد داد؟

۱-۶. فرضیه‌های تحقیق

۱-۶-۱. فرضیه اصلی

قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران تأثیر معناداری بر سامانه موشکی ناتو در ترکیه خواهد داشت.

۱-۶-۲. فرضیه‌های فرعی

(۱) قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران از قبیل توانایی پرتاب متحرک، رادارگریزی، کاهش امکان ردیابی، وسعت عمل، توانایی پرتاب هم‌زمان، نقطه‌زنی و... باعث کاهش آسیب‌پذیری سامانه‌های موشکی و در نهایت، افزایش توان بازدارندگی ج.ا.ایران می‌گردد.

(۲) جمهوری اسلامی ایران با استفاده از قابلیت‌های موشکی از امکان آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و نابودی آن (در صورت نیاز) برخوردار است.

۱-۷. روش‌شناسی تحقیق

۱-۷-۱. روش تحقیق

با توجه به محتوا و ماهیت موضوع تحقیق و مورد استفاده قرار گرفتن همه منابع، اسناد و نظرات موجود و قابل دسترس در این زمینه و با توجه به اینکه امکان اندازه‌گیری دقیق شناخت تأثیر سپر موشکی ناتو بر امنیت نظامی جمهوری اسلامی ایران وجود نداشته و از آنجا که توصیف عینی، واقعی و منظم حوادث، رویدادها و موضوع‌های مختلف مرتبط با موضوع تحقیق مد نظر بوده است، بنابراین در این تحقیق از روش توصیفی استفاده شده است.

۲-۷-۱. جامعه آماری تحقیق

با توجه به تخصصی بودن این تحقیق، جامعه آماری آن را ۲۰۰ نفر از متخصصان، کارشناسان، نخبگان و صاحب‌نظران آگاه به مسائل موشکی شاغل در نیروهای مسلح دارای مدارک تحصیلی کارشناسی به بالا و حداقل سنوات خدمتی ۱۰ سال تشکیل می‌دهند که از این تعداد، ۸۸ نفر با استفاده از فرمول کوکران و به شکل تصادفی- طبقه‌ای به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شده‌اند.

جدول شماره ۱. جامعه آماری و تعداد نمونه

جمع	متخصصان و صاحب‌نظران وزارت دفاع	متخصصان و صاحب‌نظران سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	متخصصان و صاحب‌نظران آجا	
N=۲۰۰	۲۰	۸۰	۱۰۰	جامعه آماري
N=۸۸	۹	۳۵	۴۴	تعداد نمونه

$$n = \frac{NZ \alpha^2 / 2. \sigma^2}{D^2(N-1) + Z \alpha^2 / 2. \sigma^2} = \frac{200 \times (1/96)^2 \times 3/7}{(1/3)^2 \times (199) + (1/96)^2 \times 3/7} = \frac{2840}{32/11} = 88/44$$

ضریب اطمینان ۹۸٪ از طریق جدول مربوط محاسبه شده است. واریانس جامعه آماری از روی تحقیق انجام شده از پیش در دانشکده تعیین شده است.

D ضریبی است که محقق می‌تواند بین ۰/۲ تا ۰/۵ برای انتخاب نمونه آماری مناسب در نظر بگیرد، که در اینجا ۰/۳ در نظر گرفته شده است.

۳-۷-۱. تجزیه و تحلیل توصیفی و تحلیلی

پرسشنامه این تحقیق متشکل از ۲۱ پرسش است که در مورد شناخت، ۴ پرسش و متغیرهای تحقیق ۱۷ پرسش، تنظیم و پس از تکمیل توسط نمونه آماری از طریق آزمون SPSS به صورت توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۴-۷-۱. روایی و اعتبار

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها، با توجه به مبانی نظری و تحقیق‌های انجام شده پیرامون مؤلفه‌های پژوهش، از پرسشنامه محقق‌ساخته در مقیاس پنج درجه‌ای استفاده شد. برای بررسی پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ و برای بررسی روایی از نظرات استادان و افراد صاحب‌نظر استفاده شد. ضریب اعتبار محاسبه‌شده از طریق آلفای کرونباخ (۰/۹۱)، گویای آن است که پرسشنامه از اعتبار بالا و قابل قبولی برخوردار است.

۲. مبانی نظری

۱-۲. سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو)^۱ و سامانه موشکی آن

این سازمان به‌عنوان میراث جنگ سرد، امروزه بزرگ‌ترین باشگاه نظامی در جهان محسوب می‌شود. این پیمان افزون بر وجهه نظامی، دارای وزن سیاسی قابل توجهی است که مهم‌ترین کارکرد این وجه نیز پیوند دو سوی آتلانتیک است. این پیمان از جمله پیمان‌های سیاسی-نظامی است که با نزدیک به هفت دهه فعالیت، برخلاف تحولاتی که در حوزه تهدیدها و مأموریت این سازمان پیش آمده و حتی از بین رفتن فلسفه وجودی آن، توانسته است به حیات خود ادامه داده و فلسفه جدیدی برای آن بیابد؛ به گونه‌ای که با گذشت بیش از ۶۵ سال از زمان تأسیس خود، در صحنه‌های

---

1. North Atlantic Treaty Organization (NATO)

نظامی و سیاسی حاضر است. پس از پایان جنگ سرد، در حالی که انتظار می‌رفت این پیمان نیز مانند پیمان ورشو از هم بپاشد، اعضا و رهبران این سازمان توانستند با تعریف مأموریت‌های جدید برای آن، نه تنها امکان ادامه حیات آن را فراهم آورند، بلکه آن را در مسیر توسعه و تحول نیز قرار دهند؛ به گونه‌ای که امروزه در مورد ضرورت بقای آن برای کشورهای عضو تردید چندانی مطرح می‌باشد و کشورهای زیادی نیز وجود دارند که در صدد ورود به این اتحادیه و عضویت در آن هستند. گسترش به سمت شرق، توسعه مأموریت‌ها، دفاع رایانه‌ای (سایبری) و سامانه دفاع موشکی از جمله مهم‌ترین برنامه‌های این سازمان محسوب می‌گردند.

۱-۲-۱. اجزای سامانه دفاع ضد موشکی

سامانه دفاع موشکی که به نام ناتو در اروپا مستقر می‌شود، در واقع ادامه همان برنامه دولت آمریکا در قالب «طرح دفاع راهبردی» معروف به «جنگ ستارگان» است که در دهه ۱۹۸۰ توسط «رونالد ریگان»^۱ رئیس جمهور وقت آمریکا برای حفاظت از این کشور در برابر حمله‌های موشک‌های حامل کلاهک‌های اتمی مطرح گردید، برنامه‌ای که پس از اتمام دوره ریاست جمهوری ریگان، تا سال ۲۰۰۲ میلادی از سوی سایر دولت‌های آمریکا به گونه‌ای جدی دنبال نشد، با وجود این، جورج بوش در سال ۲۰۰۲ اعلام کرد که کشورش طرح دفاع موشکی خود را با جدیت دنبال خواهد کرد. بر این اساس، سامانه‌ای طراحی شده است که کارکرد اصلی آن، ردیابی موشک‌های پرتاب‌شده با استفاده از یک سامانه کامل راداری است و پس از ردیابی موشک‌ها، می‌تواند موشک‌های بالستیک را در هر سه مرحله پروازی (مراحل رانش، میانی و پایانی) مورد هدف قرار دهد. در ابتدا قرار بود این سامانه در اروپای شرقی مستقر و مکمل سامانه مستقر شده در آمریکا، گرینلند و بریتانیا باشد. با وجود این، پس از روی کار آمدن اوباما و مخالفت وی با آن در قالب راهبرد تغییر و در چارچوب «راهبرد ناتو برای قرن جدید» تلاش گردید برنامه دفاع

موشکی آمریکا در قالب یک سپر دفاع موشکی اروپایی در چارچوب ناتو طراحی و ایجاد شود. اجزای این سامانه به شرح زیر است:

۱-۱-۲. سامانه مراقبت و کشف اولیه

این سامانه که متشکل از چندین ماهواره است، با هدف پشتیبانی دفاعی و رصد موشک‌های شلیک‌شده از سطح زمین فعالیت می‌نماید. این سامانه به محض دریافت علائم حرارتی، همه اطلاعات دریافتی را به سرعت به تمام سامانه‌های دفاعی فضایی و زمینی مخابره می‌نماید.

۲-۱-۲. سامانه هشدار اولیه زمینی

این سامانه، اطلاعات اولیه‌ای را که سامانه کشف و مراقبت اولیه ارسال می‌کند، دریافت نموده و بلافاصله سرعت موشک، مسیر، هدف و مشخصات آن را برآورد می‌نماید.

۳-۱-۲. سامانه تشخیص هویت زمینی

این سامانه، مجموعه‌ای از رادارهای زمینی است که با بُرد کوتاه و بلند کار می‌کند و مأموریت اصلی آن، کشف و تشخیص کلاهک موشک‌های جنگی واقعی از نمونک‌ها (ماکت‌ها) و موشک‌های فریبنده می‌باشد.

۴-۱-۲. موشک‌های رهگیر

این موشک دفاعی در سه مرحله پرتاب می‌شود و مأموریت آن، حمل کلاهک‌های تخریبی است که برای انهدام موشک‌های بالستیک شلیک‌شده مورد استفاده قرار می‌گیرد. این موشک می‌تواند مسیر و جهت خود را در زمان حرکت، با توجه به هدایتی که از مرکز انجام می‌شود، تصحیح نماید.

۲-۱-۱-۵. کلاهک‌های دفاعی

این کلاهک‌ها به سامانه پردازنده پیشرفته اپتیک و سامانه اشعه مادون قرمز مجهز بوده و در بسامدهای (فرکانس‌های) گوناگون قادر به فعالیت می‌باشند. کلاهک‌های یادشده می‌توانند مواضع و محل استقرار مهاجمان را شناسایی و برای انهدام، به سمت آنها حرکت نمایند.

۲-۱-۱-۶. شبکه فرماندهی و واپایش (کنترل)

مأموریت این مرکز، هدایت و واپایش این سامانه می‌باشد که از طریق ایجاد ارتباط میان عناصر، داده‌ها، اطلاعات موجود، تجزیه و تحلیل داده‌های اساسی در مورد موشک‌های بالستیک مهاجم از نظر سرعت، مسیر و هدف آن، اولویت‌بندی میان موشک‌های مهاجم، بررسی راهکار مقابله و انهدام آنها و در نهایت، صدور فرمان به سامانه‌های ضد موشکی را انجام می‌دهد. همچنین صدور فرمان به موشک‌های ذخیره در صورت ناکامی موشک‌های شلیک شده به سوی موشک‌های مهاجم مورد توجه می‌باشد.

۲-۱-۱-۷. سامانه کشف و ردگیری نهایی

این سامانه متشکل از ۲۴ ماهواره در مدارهای مختلف دور زمین می‌باشد و مأموریت آن، تقویت عملیات کشف و ردیابی موشک‌های بالستیک شلیک شده مهاجم و تعیین مسافت طی شده توسط آنها می‌باشد. این سامانه قادر به تشخیص موشک‌ها و کلاهک‌های جنگی واقعی از موشک‌های فریبنده می‌باشد (احدی، تابستان ۱۳۸۷: ۱۰).

۲-۱-۲. استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو در ترکیه

۲-۱-۲-۱. ترکیه و ناتو

ترکیه تنها کشور مسلمان عضو ناتو است که به واسطه شرایط خاص دوره جنگ سرد و موقعیت این کشور در کنار مرزهای اتحاد شوروی، به عضویت در این پیمان پذیرفته شده است. پیمان آتلانتیک شمالی «ناتو» در آوریل ۱۹۴۹ میلادی (۱۳۲۸ه ش) پذیرفته شده است.

در واشنگتن به امضا رسید. هدف از تشکیل آن، متحد نمودن کشورهای مستقل در برابر شوروی سابق بود. سیاست‌های توسعه‌طلبانه سردمداران دولت شوروی باعث گردیده بود که دولتمردان ترکیه از جانب همسایه شمالی خود احساس تهدید نمایند، بنابراین پس از جنگ جهانی دوم (۱۹۴۷)، ترکیه درخواست پیوستن به ناتو را نمود، اما ناتو، ترکیه را به علت مسلمان بودن نپذیرفت، تا اینکه آمریکا به شبه جزیره کره حمله و در باتلاق آنجا ماند و نیاز به نیروی کمکی داشت که ترکیه با فرستادن یک هنگ نیرو به کره به آمریکا کمک کرد و پس از آن در سال ۱۹۵۲ ترکیه با مساعدت آمریکا به عضویت ناتو پذیرفته شد. مشارکت ترکیه در پیمان ناتو بر پایه دو عامل «نیروهای مسلح آن کشور که پس از آمریکا از نظر استعداد مقام دوم را در ناتو داراست» و «امکان واگذاری پایگاه‌های حیاتی و پشتیبانی آمادی (لجستیکی) ترکیه به ناتو» استوار گردیده است. به دلیل موقعیت استثنایی ترکیه و مجاورت آن با مناطق جنوب غربی آسیا و خاورمیانه که مناطقی بی‌ثبات و پراهمیت تلقی می‌گردند، این کشور اهمیت ویژه‌ای برای ناتو دارد. ترکیه با استفاده از این موقعیت و ایده آتاتورک برای نزدیکی به غرب در سال ۱۳۳۱ هجری شمسی به عضویت ناتو در آمد. مقام‌های این کشور همواره سعی در تقویت عضویت خود در ناتو داشته و در قالب این پیمان همیشه طرفدار مواضع آمریکا و اروپا در شاخه جنوب شرقی ناتو بوده‌اند که این مسئله در جنگ خلیج فارس به وضوح آشکار گردید (احدی، ۱۳۹۲: ۳۰۲).

۲-۱-۲-۲. هدف استقرار سامانه

میرسمعی در تحقیقی در رابطه با تأثیر سپر دفاع موشکی آمریکا بر امنیت ملی ایران در سال ۱۳۹۲ عنوان می‌دارد: استقرار سپر دفاع موشکی ناتو در ترکیه با محوریت آمریکا و حمایت‌های بی‌قید و شرط آمریکا از رژیم صهیونیستی در راستای سیاست‌های مداخله‌جویانه و رویکرد تهاجمی ناتو ارزیابی می‌شود. در همین رابطه، رادار سپر دفاع موشکی ناتو همزمان با آغاز سال ۲۰۱۲ میلادی در شهر «مالاتیا» واقع در شرق آناتولی

کار خود را آغاز کرده است. سامانه رادار هشدار سریع، بخشی از طرح سپر دفاع موشکی ناتو است که در جریان اجلاس سران ناتو در لیسبون پایتخت پرتغال به‌عنوان راهبرد دفاعی جدید این سازمان امنیتی - نظامی به تصویب رسید. این سامانه راداری قادر است اشیایی به بزرگی یک توپ فوتبال را از مسافت ۴۷۰۰ کیلومتری و به همین ترتیب، موشک‌های دشمن را شناسایی کند. این موشک‌ها توسط موشک‌های ناتو نابود خواهند شد. قرار است موشک‌های ناتو در بلغارستان، رومانی و کشتی‌های جنگی ناتو در دریای مدیترانه مستقر شوند. اطلاعات این سامانه راداری نیز به یک پایگاه نظامی در آلمان منتقل می‌شود و برای این منظور یک افسر نظامی ارشد ترکیه به این پایگاه نظامی در آلمان منتقل خواهد شد. تعدادی از نظامیان آمریکایی هم اکنون در حال محافظت از این رادارها هستند، اما فرماندهی آن برعهده فرماندهان ترک خواهد بود (میرسمعی، ۱۳۹۲).

هرچند آنکارا به‌طور رسمی اعلام کرد که این سامانه دفاع موشکی علیه هیچ کشوری نیست، اما سامانه راداری AN/TPY-2 در نزدیکی یک پایگاه نظامی در منطقه «کورجیک» در استان مالاتیا مستقر شده است. فاصله منطقه مالاتیای ترکیه تا مرز بازرگان ۵۴۰ کیلومتر و تا شهر تهران ۱۲۰۰ کیلومتر است که انتخاب این محل و استقرار این سامانه دفاع موشکی ادعای دروغین مقام‌های ترکیه‌ای را (مبنی بر عدم ارتباط این سامانه با جمهوری اسلامی ایران) آشکار می‌سازد، بنابراین استقرار سامانه راداری و موشکی ناتو در ترکیه را باید با هدف‌های چندمنظوره و تهدیدکننده امنیت ایران، روسیه و سایر همسایگان آنکارا مورد ارزیابی قرار داد؛ زیرا این طرح، همان سامانه سپر موشکی آمریکاست که در سال ۱۳۸۸ مطرح شد، ولی پس از مخالفت‌های جدی روسیه، با عنوان سپر دفاع موشکی ناتو به اجرا گذاشته شد. توجیه مقام‌های آنکارا مبنی بر اینکه این سامانه موشکی تنها یک سامانه دفاعی برای محافظت از کشورهای عضو ناتو می‌باشد، حرکتی تبلیغاتی است. پذیرش طرح استقرار سامانه

دفاع موشکی در خاک ترکیه آن هم در نزدیکی مرز ایران نشان می‌دهد که مقام‌های آنکارا مجری سیاست‌های بیگانگان در جهان اسلام هستند و همسویی این کشور با آمریکا به‌ویژه در مورد تحولات اخیر سوریه این همگامی و هماهنگی را بیش از پیش نمایان می‌سازد. با وجود اختلاف‌های صوری میان تل‌آویو و آنکارا، این سامانه موشکی چتر حمایتی بر سر رژیم صهیونیستی خواهد بود و همکاری نظامی آمریکا، ترکیه و رژیم صهیونیستی ثابت می‌کند که ترکیه در کنار آمریکا مسئولیت تأمین امنیت و خدمت‌رسانی به رژیم صهیونیستی را ایفا می‌کند.

ترکیه با استقرار این سامانه راداری نشان داد که اتحادی ناگسستنی با آمریکا و رژیم اشغالگر قدس دارد و حاضر است به خاطر منافع راهبردی آمریکا در منطقه هر اقدامی انجام دهد (فرامرزی و فرهنگی، ۱۳۹۱: ۱۲۳).

در هر صورت، سیاستمداران ترک با موافقت در مورد استقرار سپر دفاع موشکی ناتو که بدون شک یکی از هدف‌های اصلی آن، تأمین امنیت رژیم صهیونیستی است، چهره واقعی خود را برای مردم کشور خود، منطقه و جهان نمایان کرده است. در ترکیه نیز مردم با برگزاری تظاهرات و تجمع‌های اعتراض‌آمیز در پایتخت و شهرهای مختلف این کشور، مخالفت خود را با طرح سپر موشکی ناتو ابراز کرده‌اند. شعارهای مردم ترکیه از جمله «آمریکایی قاتل از ترکیه گم شو»، «ما قاتل مردم خاورمیانه نخواهیم شد»، «سامانه دفاع موشکی ناتو هرگز»، «نه بزرگ به آمریکا» و آتش زدن پرچم ناتو و آمریکا نشان می‌دهد که مردم ترکیه استقرار این سامانه دفاع موشکی را دخالت در امور داخلی کشورشان می‌دانند و خواستار خروج بیگانگان از ترکیه هستند. رهبران احزاب مخالف، دانشجویان و اقشار مختلف مردم ترکیه معتقدند که سپر موشکی ناتو با هدف حفاظت از موجودیت رژیم صهیونیستی ایجاد شده و دولت آنکارا با پذیرفتن چنین طرحی به ملت ترکیه خیانت کرده است.

۳-۲-۱. قرارداد استقرار سامانه

قرارداد استقرار رادار سامانه دفاع موشکی ناتو در ترکیه با وجود برخی اعتراض‌ها و انتقادهای داخلی و خارجی، در شهریور ماه سال ۲۰۱۱ میلادی به امضای سفیر آمریکا در آنکارا و قائم مقام وزیر خارجه ترکیه رسید. محل استقرار این رادار در نزدیکی مالاتیاست که با نزدیک‌ترین نقطه مرزی ایران حدود ۶۰۰ کیلومتر (هوایی) فاصله دارد. باتوجه به بُرد ۴۷۰۰ کیلومتری این رادار، بیش از ۸۰ درصد فضای ایران به استثنای مناطق جنوب شرق ایران تحت پوشش آن قرار می‌گیرد. نقطه محل استقرار در موقعیتی است که امکان ارتباط آن با سامانه‌های موشکی دریایاپایه در دریای مدیترانه نیز به آسانی مقدور می‌گردد.

در سامانه دفاع موشکی، موشک‌های بازدارنده مستقر بر روی زمین، در رومانی و لهستان مورد استفاده قرار خواهد گرفت که بر این اساس با توجه به بُرد ۵۰۰ کیلومتری این موشک‌ها، امکان حفاظت از تمامی خاک ترکیه ممکن نخواهد بود، از این‌رو رزمناو و ناوشکن‌های ایجیز^۱ آمریکایی حامل موشک استاندارد - ۲۳^۲ برای حفاظت کامل از تمامی خاک ترکیه باید وارد دریای سیاه شوند که بهترین موقعیت بازدارندگی را دارد، و برای حضور طولانی مدت در آنجا به آنها اجازه داده شود، که این امر مغایر «عهدنامه مونترو»^۳ بوده و ترکیه نیز در سال‌های گذشته با حمایت روسیه، مانع از انجام چنین تحرکاتی توسط آمریکا شده است. افزون بر این، راه دیگر پوشش کامل سپر دفاع موشکی بر تمامی نقاط ترکیه، چراغ سبز برای استقرار سامانه‌های دفاع موشکی بُرد بلند موسوم به تهاد^۴ به همراه کارکنان اروپایی آن در خاک ترکیه است.

ترکیه پیش از توافق برای نصب بخشی از سپر دفاع موشکی در خاک این کشور، شرایطی را برای پذیرش آن به ناتو اعلام نمود.

1. AEGIS
2. SM-III
3. Montreux Convention
4. THAAD

۲-۱-۲-۴. شرط‌های ترکیه برای پذیرش طرح استقرار سامانه

ترکیه پیش از توافق برای نصب بخشی از سپر دفاع موشکی در خاک این کشور، به علت، نگرانی از پیامدهای منفی طرح، به‌ویژه در روابط با کشورهای خاورمیانه، شرایطی را برای پذیرش آن به ناتو اعلام نمود که با توجه به اهمیت این شروط و ارتباط آنها با امنیت جمهوری اسلامی ایران، در ادامه به شکل مجزا، در مورد هر کدام از آنها بحث خواهد شد.

(۱) تهدیدآمیز نبودن این طرح علیه هیچ یک از همسایگان ترکیه و حذف نام

ایران از کشورهای هدف

از جمله شروط ترکیه برای پذیرش طرح، عدم اشاره به کشور یا کشورهایی است که هدف برنامه‌ها هستند. از این‌رو، در اجلاس لیسبون و حتی پیش از آن، نمایندگان این کشور بارها شرط اصلی موافقت خود با طرح ناتو را نام نبردن از کشورهای هدف طرح، بیان نمودند؛ چون ترک‌ها نگران آن بودند که موافقت با طرح سپر دفاعی ناتو، باعث آسیب رسیدن به سیاست این کشور در رابطه با کشورهای منطقه شود؛ به عبارتی، ترک‌ها می‌خواستند ضمن استفاده از مزایای طرح و در نتیجه، گسترش تعامل‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی با غرب، نقش برجسته خود در منطقه خاورمیانه را حفظ کنند (ترابی، زمستان ۱۳۸۹: ۸).

(۲) پوشش همه خاک ترکیه

شرط دوم ترکیه برای موافقت با ایجاد سپر دفاع موشکی ناتو، پوشش همه خاک این کشور در زیر چتر دفاعی این سامانه و همچنین مشارکت در ایجاد و در نهایت، فرماندهی سامانه است. ترک‌ها معتقدند با توجه به هزینه‌هایی که طرح ناتو برای این کشور دارد، باید مزایا و پاداش‌های گسترده‌ای برای این کشور در نظر گرفته شود. به

باور ترک‌ها، تضمین امنیت همه خاک ترکیه در برابر هرگونه حمله هوایی و موشکی و همچنین مشارکت افسران این کشور در مدیریت سامانه دفاعی، کمترین پاداشی است که سران ناتو باید برای این کشور در نظر بگیرند. به همین دلیل، در مذاکرات لیسبون بحث بسیار جدی در این زمینه بین رهبران ترکیه و اوپاما انجام شد که در نهایت، اوپاما پذیرفت سامانه‌های دفاعی ناتو، همه خاک ترکیه را پوشش دهند. ضمن اینکه سران ناتو در اجلاس لیسبون موافقت نمودند که افسران ترکیه فرماندهی بخش‌های از سامانه دفاع هوایی را بر عهده گیرند (ترابی، زمستان ۱۳۸۹: ۹).

(۳) عدم انتقال اطلاعات به کشورهای غیرعضو

شرط سوم ترکیه برای پذیرش طرح ناتو، عدم انتقال اطلاعات و داده‌های نظامی به کشورهای غیرعضو ناتو بود. منظور ترکیه از این شرط، عدم انتقال اطلاعات و داده‌های گردآوری شده به وسیله سامانه‌ها به کشورهای غیرعضو به ویژه رژیم صهیونیستی بود. هدف ترکیه از طرح این شرط، کاستن از نگرانی‌های کشورهای منطقه خاورمیانه در مورد احتمال انتقال اطلاعات نظامی آنها به این رژیم است؛ به عبارتی، ترکیه ضمن پذیرش طرح ناتو می‌خواهد از پیامدهای منفی این طرح به ویژه در روابطش با کشورهای منطقه خاورمیانه بکاهد (ترابی، ۱۳۸۹: ۹).

افزون بر شروط بالا، ترکیه پیش‌شرط‌های دیگری را مانند اینکه «فرودگاه اربیل و ورود و خروج از فرودگاه و پروازهای آن باید تحت واپایش قرار گیرد، از مداوای اعضای پ.ک.ک در مراکز پزشکی و بهداشتی اربیل خودداری شود، راه‌های منتهی به کوهستان قندیل مسدود و تحت واپایش قرار گیرد، تعداد نیروهای نظامی ترکیه در شمال عراق افزایش یابد، پایگاه نظامی دائمی و بزرگی در خط میانی کوهستان قندیل و مرزهای ترکیه تأسیس و به ترکیه تحویل گردد، هواپیماهای جنگی بدون خلبان

پردیتور^۱ با ایستگاه فرماندهی و واپایش زمینی به ترکیه تحویل داده شود، عملیات زمینی ترکیه با شرکت نیروهای مخصوص به صورت عملیات نقطه‌ای اجرا شود، فعالیت های پ.ک.ک و اتحاد جوامع کردستان، پیش از ارتباط با کوهستان قندیل، پیشگیری و خنثی شود»، نیز مطرح نموده بود (فرامرزی و فرهنگی، ۱۳۹۱:۱۱۲).

۵-۲-۱-۲. نقش رادار سامانه در حمایت از رژیم اشغالگر قدس

از زمان اعلام موافقت ترکیه با استقرار این رادار در خاک آن کشور، بسیاری از محافل داخلی و همچنین رسانه های ج.ا.ایران، مدعی شدند که این سامانه برای حفاظت از رژیم اشغالگر قدس راه اندازی شده است، اما مقام های ترکیه با اشاره به شروط گذاشته شده که براساس آن، اطلاعات این سامانه به کشورهای غیرعضو ناتو به ویژه رژیم اشغالگر قدس نباید داده شود، نظارت بر اجرای دقیق شروط را تأکید کرده و مدعی شده اند در صورتی که خلاف شروط، ثابت شود، ظرف شش ماه، سامانه برچیده می شود. با وجود این ادعاها، صاحب نظران معتقدند از آنجا که این سامانه آمریکایی بوده و از سوی دیگر، مشابه همین رادار در سرزمین های اشغالی نصب شده و این رادارها با یکدیگر ارتباط دارند و ترکیه قادر به واپایش شرط خود نخواهد بود، در عمل اطلاعات دریافتی توسط این سامانه در اختیار مقام های تل آویو قرار خواهد گرفت، به نظر می رسد با توجه به مشابه بودن دو رادار استقرار یافته در ترکیه و سرزمین های اشغالی، نکته حائز اهمیت دیگر، افزون بر ارتباط اطلاعاتی این دو، بالا رفتن دقت ردگیری، پوشش نقاط بیشتری از ایران و همچنین نزدیک بودن رادار مستقر در ترکیه به مرزهای ایران می باشد که به هر ترتیب در صورت شلیک احتمالی موشک از سوی ایران به رژیم اشغالگر قدس، امکان بیشتر و زمان سریع تری برای شناسایی و رهگیری آن وجود خواهد داشت (فرامرزی و فرهنگی، ۱۳۹۱:۱۱۳). افزون بر این، با توجه به اینکه خط سیر

موشک‌های شلیکی احتمالی از خاک ایران در مسیری مورب از شمال به سمت سرزمین‌های اشغالی هدایت خواهد شد، رادار مستقر در ترکیه مؤثرتر از راداری خواهد بود که در سرزمین‌های اشغالی استقرار دارد. از طرفی با استقرار ناوشکن‌های ایجیز در شرق مدیترانه، «رهگیری و هدف قرار دادن این موشک‌ها با هدایت رادار مستقرشده در ترکیه» افزایش خواهد یافت. معماری سامانه سپر دفاع موشکی بیانگر آن است که هدف اصلی و عملی این مرحله از سامانه، حفاظت از رژیم اشغالگر قدس بوده و در دفاع از اروپا نیز تنها قادر به پوشش بخش‌های جنوبی این قاره است. ضمن اینکه برابر پیشنهاد کنگره آمریکا، در صورت نصب رادار بعدی در جمهوری آذربایجان، توانایی درگیری اولیه با موشک‌های شلیک‌شده از شمال و جنوب ایران به سمت اروپای شمالی و آمریکا حاصل خواهد شد که به نظر می‌رسد در صورت تثبیت موقعیت رادار ترکیه، گام بعدی آمریکا و ناتو، نصب رادار مشابه آن در جمهوری آذربایجان خواهد بود و بی‌شک با توجه به موافقت ترکیه، این کشور نیز زمینه مناسبی برای پذیرش سامانه خواهد داشت (میرسمعی، ۱۳۹۲: ۱۱۶).

۳-۱-۲. رویکرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران

هر کشوری متناسب با تهدیدهای فراروی خود، راهبردهای مقابله‌ای نظامی و غیرنظامی متفاوتی را انتخاب می‌نماید. تلاش برای بازدارندگی همه‌جانبه و افزایش توانمندی نظامی و دفاعی کشور، بدون شک یکی از مهم‌ترین محورهای راهبرد نظامی جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با تهدیدهاست؛ به بیان دیگر، سایر محورها بر اساس بازدارندگی، ساماندهی و اجرا می‌شوند که یکی از مهم‌ترین بخش‌های راهبرد دفاعی ایران به شمار می‌آید.

برای بررسی اهمیت و تاریخچه بازدارندگی در راهبردهای دفاعی ایران، جدای از تجربه‌های تلخ دخالت‌های نظامی و سیاسی دیگر کشورها در ایران پیش از انقلاب،

می‌توان به رخدادهای مهمی مانند تجربه هشت سال دفاع مقدس، حمله‌های شیمیایی عراق در این مدت و حتی پیش‌تر از آن، حمله نظامی آمریکا برای آزادی گروگان‌ها اشاره کرد. با توجه به اتفاق‌های مورد اشاره و بیان تهدیدهای مختلف از سوی ایالات متحده آمریکا و رژیم صهیونیستی، از یک سو هم اهمیت بازدارندگی نشان داده می‌شود و از سوی دیگر، ضرورت این مهم مشخص می‌گردد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، تلاش‌های مهمی از جمله تلاش برای افزایش توان دفاعی و آمادگی نیروها، طراحی برنامه‌های کلان برای ساخت تسلیحات در داخل با توجه به اعمال تحریم‌های گسترده و کسب آموزش‌های حرفه‌ای و پیشرفته انجام گردید، اما به نظر می‌رسد که برنامه‌ریزی برای دستیابی به فناوری موشک‌های پیشرفته مهم‌ترین محور تلاش‌های ایران در زمینه افزایش بازدارندگی دفاعی بوده است.

پُر واضح است که حمله به کشوری که دارای فناوری موشک‌های پیشرفته است، با پاسخ‌های سریع و قاطع کشور مورد حمله قرار گرفته مواجه می‌شود، بنابراین در صورت حمله، هزینه‌های زیادی بر کشور مهاجم تحمیل خواهد شد و افزون بر آن، ترس از حمله‌های موشکی، مانعی همیشگی برای کشور مهاجم خواهد بود. همچنین توانمندی موشک‌های دوربرد، در تیررس قرار دادن تمامی مراکز حیاتی و اساسی دشمن از ویژگی‌های این نوع بازدارندگی به شمار می‌رود.

بر همین اساس سرمایه‌گذاری‌های عظیمی در این زمینه در سازمان دفاعی جمهوری اسلامی ایران انجام شده و کشور توانسته است به موشک‌های فاتح، تندر، خلیج فارس، شهاب‌های ۱، ۲ و ۳ و موشک‌های سجیل و قیام دست پیدا کند. در این مدت، جمهوری اسلامی ایران از یک سو با هدف نمایش توان دفاعی و بازدارندگی خود و از سوی دیگر آشکار کردن این توانمندی در زمینه موشکی و بی‌اثر کردن تهدیدها، رزمایش‌های موشکی فراوانی را برگزار کرده است.

هدف اصلی جمهوری اسلامی ایران از سرمایه‌گذاری در صنعت موشکی، منصرف کردن کشورهای متخاصم از حمله نظامی به ایران و بالا بردن ضریب بازدارندگی و دفاعی کشور است. در این چارچوب، رزمایش‌های نظامی و به‌ویژه رزمایش‌های موشکی، با هدف نشان دادن توانایی ایران در حوزه موشکی و در نتیجه افزایش بازدارندگی در برابر تهدیدها انجام می‌شوند؛ در واقع برگزاری این رزمایش‌های نظامی، در چارچوب رقابت و خصومت موجود بین جمهوری اسلامی ایران و آمریکا و با هدف افزایش بازدارندگی در مقابل تهدیدهای روزافزون، تجزیه و تحلیل می‌گردد. در این چارچوب، ایران توانسته است در مقابله با تهدیدهای آمریکا و رژیم صهیونیستی سطح بالایی از بازدارندگی را ایجاد کند و در جریان رقابت و خصومت موجود، با درک اهمیت راهبردی توان موشکی در افزایش بازدارندگی، توانسته به توانایی‌های قابل توجهی دست یابد. یکی دیگر از هدف‌های این رزمایش‌ها انتقال این پیام به سایر کشورهای خاورمیانه است که هرگونه سرمایه‌گذاری در عرصه پدافند موشکی از سوی کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، نمی‌تواند توان موشکی ایران را تضعیف کند. آخرین پیامی که از اجرای این رزمایش‌ها دریافت می‌شود این است که هرگونه حمله به ایران با پاسخ سریع و گسترده به پایگاه‌ها و منافع کشور مهاجم در سراسر منطقه مواجه خواهد شد (تنهایی، ۱۳۹۳: ۱۱۷).

۲-۲. بازدارندگی موشکی

۲-۲-۱. بازدارندگی

۲-۲-۱-۱. تعریف

بازدارندگی یکی از موضوع‌های روابط بین‌الملل می‌باشد که در هر دو حوزه راهبرد و دیپلماسی کاربرد دارد. بازدارندگی عبارت است از اقدام یا مجموعه‌ای از اقدام‌ها که برای پیشی گرفتن از اقدام‌های خصمانه دشمن انجام می‌شود. نظریه بازدارندگی یعنی

کوشش یکی برای اعمال نفوذ در دیگری است تا او را از اقدام به عملی باز دارد که متضمن خسارت یا هزینه‌ای برای اولی است (الیوت و همکاران، ۱۳۷۸: ۳۷).

بازدارندگی عبارت است از تأمین توانمندی‌های لازم در کشور بازدارنده با هدف متقاعد کردن طرف مقابل یا مجبور ساختن او به چشم‌پوشی از رفتاری معین یا وادار ساختن دشمن به صرف‌نظر کردن از هدف‌هایی است که تعقیب می‌کند. بازدارندگی به معنای استفاده از نیروهای مسلح نیست، از این رو نباید آن را به‌عنوان یک راهبرد برای جنگیدن به شمار آورد، بلکه به عقیده بسیاری از صاحب‌نظران، بازدارندگی نوعی راهبرد برای حفظ وضع موجود و دستیابی به سازش است (هالستی، ۱۳۷۳: ۳۹).

۲-۲-۱-۲. آموزه‌های قرآنی

در فرازهای مختلفی از آیات شریفه قرآن کریم به آمادگی مسلمین برای مقابله با تهدیدها و همچنین تهدید دشمنان، به طور مستقیم و غیرمستقیم اشاره شده است. از جمله در سوره انفال، آیه ۶۰ که می‌فرماید: «و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب‌های آماده بسیج کنید، تا با این [تدارکات]، دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان - که شما نمی‌شناسیدشان و خدا آنان را می‌شناسد - بترسانید؛ و هر چیزی در راه خدا خرج کنید، پاداشش به خود شما بازگردانیده می‌شود و بر شما ستم نخواهد رفت».

یکی از ویژگی‌های جامعه اسلامی، اقتدار این جامعه است، پس ترس انداختن در دل دشمن یکی از توصیه‌های جدی قرآن کریم است که در آیه یادشده به آن اشاره شده و ترساندن با هدف بازدارندگی انجام می‌شود.

در آیات قرآن به‌ویژه آیه یادشده به اصول کلی توجه شده و تنها برای بیان نمونه‌هایی از برخی از مصادیق نام برده شده است. اصل کلی که قرآن به صورت آموزه‌ای دستوری به مسلمانان آموزش می‌دهد، فراهم آوردن توان و نیرو است. توان

شامل هرگونه ابزار و آلات بازدارنده و یا هجومی و یا دفاعی است، از این‌رو تنها به سلاح اشاره نشده است. تهیه هر چیزی که قدرت امت و دولت اسلامی را افزایش می‌دهد، لازم و ضروری است و با توجه به شرایط مکانی و زمانی تغییر می‌کند. باید در همه زمینه‌ها (توان و نیرو) از آمادگی لازم و بازدارنده برخوردار بود. در همه این ابزارها و نیروها آنچه مهم و اساسی است، اصل هراس‌انگیزی و ایجاد بازدارندگی است (مجمع‌البیان، ج ۳: ۱۱۲).

۳-۱-۲-۲. سیاست‌ها و تدابیر ج.ا.ایران

جمهوری اسلامی ایران در پیروی از آموزه‌های دینی جهت حفظ امنیت کشور و مردم، در راستای بازدارندگی نیز تدابیری را اتخاذ کرده است. از جمله مقام معظم رهبری و فرماندهی معظم کل‌قوا با ابلاغ تدبیر «تهدید در مقابل تهدید»، ایده جدیدی را در عرصه دفاعی مطرح کردند که در واقع همان رویکرد بازدارندگی است. ایشان نیروهای مسلح را مایه امنیت‌خاطر ملت و مصونیت‌ساز در برابر توهم‌های تجاوزکارانه بیگانگان دانستند و تأکید کردند: «ملت ایران به پیروی از تعالیم اسلام اهل تجاوز و تعرض نیست، اما در مقابل هیچ تجاوزی نیز کوتاه نخواهد آمد» (بیانات فرماندهی معظم کل‌قوا در مراسم صبحگاه مشترک یگان‌های نظامی استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۱). ایشان ضمن تأکید بر اینکه انگیزه سلطه‌گران برای جنگ‌افروزی، فروش سلاح و رونق بخشیدن به صنایع نظامی وابسته به سرمایه‌داران است، معتقدند: «تنها عاملی که موجب تضعیف انگیزه جنگ‌افروزی قدرت‌طلبان و یا از بین رفتن این انگیزه می‌شود، آمادگی عمومی ملت و آمادگی دفاعی نیروهای مسلح است» (بیانات فرماندهی معظم کل‌قوا در مراسم صبحگاه مشترک یگان‌های نظامی استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۱). رهبر انقلاب اسلامی با تأکید بر لزوم حفظ و تقویت قدرت آمادگی ملت و نیروهای مسلح، بر این باورند که: «آمادگی و روحیه پای کار بودن ملت ایران و نیروهای مسلح، آنچنان هیبتی به‌وجود آورده است که اجازه

گمان و توهم تجاوز را نیز به دشمن نخواهد داد» (بیانات فرماندهی معظم کل قوا در مراسم صبحگاه مشترک یگان‌های نظامی استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۱).

۴-۲-۱-۲. روش‌های بازدارندگی

سه روش «بازدارندگی متقابل، بازدارندگی یکجانبه و بازدارندگی بسط‌یافته» انواع اصلی روش‌های بازدارندگی را تشکیل می‌دهند.

«بازدارندگی متقابل» به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، دو طرف دارای تهدید تلافی‌جویانه کافی باشند؛ به عبارتی از توانایی و اعتبار تهدید به میزان بازدارنده برخوردار باشند. این روش، هنگامی موفق‌تر است که برای هر دو طرف ارزش وضع موجود زیاد باشد. چنانچه تهدیدهای هر دو طرف، توانمند و معتبر باشد، توازن بازدارندگی حاصل خواهد شد، اما اگر تهدیدهای هر دو طرف توانمند باشد، اما تهدیدهای یکی از آن دو معتبر باشد؛ به بیانی تهدیدهای یک طرف پوشالی (بلوف) باشد، بازدارندگی با فقدان توازن روبه‌رو خواهد شد. چنانچه تهدیدهای هیچ کدام معتبر نباشد و یا حداقل یکی از دو طرف توانایی تهدید کردن نداشته باشد، بازدارندگی متقابل از نظر عقلانی شکست خواهد خورد.

در «بازدارندگی یکجانبه» یک طرف به شدت در حال بررسی حمله و هجوم، و طرف دیگر به‌منظور پیشگیری از آن در صدد افزایش تهدید است، بنابراین همواره یک طرف بازدارندگی را الگوی امنیتی خود قرار داده است. در این نوع از بازدارندگی، مهاجم یا چالشگر تسلیم شدن مدافع را بر حفظ وضع موجود ترجیح می‌دهد، اما از سوی دیگر، حفظ وضع موجود را نیز به شکست خود (چالشگر) ترجیح می‌دهد. در طرف دیگر، مدافع نیز حالت‌های حفظ وضع موجود یا شکست چالشگر را ترجیح می‌دهد، با وجود این، هیچ‌گاه تسلیم شدن را ترجیح نمی‌دهد.

«بازدارندگی یکجانبه» به‌ویژه در شرایطی که طرفین دارای اطلاعات کاملی هستند، در صورتی که دفاع‌کننده آن، کارآمد و معتبر باشد، تهدیدهای چالشگر و مهاجم، کارآمد و معتبر نباشد و یا هیچ کدام تهدیدهای معتبر و کارآمد نداشته باشند، موفق خواهد بود، اما چنانچه تهدیدهای چالشگر از حیث کارآمدی و اعتبار، قوی و مؤثر، اما تهدیدهای مدافع، ناکارآمد و غیرمعتبر باشند، بازدارندگی یکجانبه از نظر عقلانی شکست خورده است.

«بازدارندگی بسط‌یافته» شامل دفاع از هم‌پیمانان در برابر تجاوز و تهاجم است. بر این اساس، دولت‌های حامی همواره سعی دارند تا اعتبار تهدیدهای بازدارنده را از طریق تعهدات الزام‌آور (مانند حضور نظامی حامی در کشور مورد نظر) به هم‌پیمانان خود بسط دهند. بازدارندگی بسط‌یافته در صورتی موفق است که کشور حامی، حمایت‌های خود را در چارچوب سود ارزیابی کند. همچنین کشورهای بزرگ‌تر و قدرتمندتر به هم‌پیمانان کوچک‌تر خود که با حریف هم اندازه خود روبه‌رو شده‌اند، حمایت بازدارندگی ارائه نمایند، چنین حمایت‌هایی می‌تواند به شکل نظامی، سیاسی و اقتصادی باشد (بیلیس و دیگران، ۱۳۸۳: ۲۲۴).

۵-۱-۲-۲. راهبردهای بازدارندگی

در بازدارندگی، راهبردهای مختلفی وجود دارد که مهم‌ترین آن عبارتند از:

- (۱) راهبرد تهاجمی: حمله به دشمن برای ناکارآمد ساختن توان تهدید آن.
- (۲) راهبرد تهاجمی مثلی: حمله به متحدان حریف برای منحرف ساختن دشمن از حمله.
- (۳) راهبرد تدافعی: تقسیم‌شده به دو بخش دفاع عامل و غیرعامل.

(۴) راهبرد شبکه‌سازی مبتنی بر چگالی ارتباطی بین بخش‌های شبکه منطقه‌ای برای بهره‌گیری در زمان لازم از طریق مدیریت روابط برای منحرف‌سازی دشمن از حمله یا نابودی آن.

(۵) راهبرد اطمینان‌سازی دشمن از طریق القای بی‌خطر بودن اقدام‌های راهبردی خود.

(۶) راهبرد سازش: رفع علل بروز برخورد و جنگ (قاسمی، ۱۳۸۶: ۱۰۱).

۲-۲-۲. قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران

۲-۲-۲-۱. قابلیت‌های عمومی

در مورد قابلیت‌های موشکی بالستیک جمهوری اسلامی ایران، اطلاعات رسمی زیادی انتشار نیافته است، اما بخشی از این قابلیت‌ها به‌طور رسمی منتشر شده‌اند و محققان از این اطلاعات و برخی اطلاعات غیررسمی و گمانه‌زنی‌ها در تحلیل‌های خود بهره گرفته‌اند که در این پژوهش نیز چاره‌ای غیر از استناد به این اطلاعات نمی‌باشد. از جمله موارد بیان شده برای قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران به شرح زیر است:

- (۱) پراکندگی پایگاه‌های موشکی در تمام کشور،
- (۲) دارا بودن توانمندی پرتاب موشک از اعماق زمین و سیلوهای زیرزمینی،
- (۳) برخورداری از زمان کوتاه آماده‌سازی،
- (۴) دارا بودن سامانه پرتاب متحرک،
- (۵) برخورداری از شتاب و سرعت بسیار بالا و کاهش امکان ردیابی در مراحل اولیه،

(۶) دارا بودن قابلیت حمل موشک آماده شلیک،

(۷) برخورداری از سرعت مافوق صوت،

(۸) دارا بودن وسعت عمل و پوشش بالا،

- (۹) استفاده از آلیاژهای خاص در ساخت موشک‌ها به منظور جذب امواج رادارها و دارا بودن قابلیت رادارگریزی،
 (۱۰) دارا بودن کلاهک سه قسمتی،
 (۱۱) برخورداری از دقت بالا در برخورد به هدف‌ها،
 (۱۲) دارا بودن توانایی هدف قرار دادن مراکز حیاتی و حساس دشمن (نصیری، ۱۳۹۲:۱۱۶).

۲-۲-۲. تقسیم‌بندی نمونه موشک‌های ساخت کشور

- (۱) موشک‌های بالستیک دوربرد شامل شهاب ۴، شهاب ۵، شهاب ۶، سجیل، ماهواره‌بر سفیر و پروژه کوثر،
 (۲) موشک‌های بالستیک میان‌برد: شهاب ۳، فجر ۳ و قدر ۱۱۰،
 (۳) موشک‌های بالستیک کوتاه‌برد: شهاب ۱، شهاب ۲ و فاتح ۱۱۰،
 (۴) موشک بالستیک ضدکشتی: خلیج فارس،
 (۵) راکت‌های توپخانه‌ای: صمید، تندر ۶۹، زلزال ۱، زلزال ۲ و زلزال ۳،
 (۶) موشک‌های زمین به هوا: محراب، شاهین، میثاق ۱، میثاق ۲، صیاد ۱، شهاب ثاقب و مرصاد،
 (۷) موشک ضد بالگرد: قائم،
 (۸) موشک‌های ضد تانک هدایت‌شونده: صاعقه، رعد، توفان، توفان ۲، توفان ۵، توسن و دهلاویه،
 (۹) موشک‌های ضد کشتی: نور، کوثر، قادر و ظفر،
 (۱۰) موشک کروز: نصر ۱ و مسکات (در حال توسعه)،
 (۱۱) موشک بدون بال: قیام،
 (۱۲) موشک‌های هوا به زمین: شفق، شاهین ۳، ستار و عصر ۶۷،

(۱۳) موشک‌های هوا به هوا: فاطر و سجیل،

(۱۴) ازدرها: کوسه، یاسین و حوت،

(۱۵) کاتیوشا: آرش، فجر ۳، فجر ۵، فلق ۱، فلق ۲، عقاب و حاسب،

شکل شماره ۱. موشک‌های زمین به زمین جمهوری اسلامی ایران

منبع: نصیری، ۱۳۹۲:۱۶۳

البته باید توجه داشت که توان موشکی جمهوری اسلامی ایران؛ همان‌گونه که بارها از سوی مسئولان و مقام‌های سیاسی و نظامی عنوان شده، بازدارنده است و برخلاف ادعاهای مکرر آمریکایی‌ها، هیچ یک از کشورهای منطقه را تهدید نمی‌کند، بلکه دولت جمهوری اسلامی ایران با توجه به دوران سخت هشت سال جنگ تحمیلی و تهدیدهای موجود، راهبرد نظامی خود را بر مبنای قدرت بازدارندگی طراحی نموده است و توان موشکی جمهوری اسلامی ایران، مانند چتری امنیتی موجب بازدارندگی در مقابل دشمنان شده است (نتهایی، ۱۳۹۳:۱۲۸).

۳-۲-۲. نقطه‌زنی موشک‌ها

موشک‌های بالستیک به واسطه پرواز در خارج از جو زمین، افزون بر اینکه از آسیب‌پذیری کمتری در برابر سامانه‌های پدافند هوایی برخوردارند، می‌توانند مسافت طولانی را با سوخت کمتری نسبت به سایر موشک‌ها طی نمایند، اما دو نقطه ضعف نیز برای آنها بیان می‌شود که شامل قدرت تخریب نه چندان زیاد و دقت پایین است. دقت پایین این موشک‌ها، ضعف قدرت تخریب آنها را تشدید می‌کند؛ زیرا زمانی که موشک از اصابت دقیق به نقطه مورد نظر ناتوان باشد، چنانچه قدرت تخریب بالایی داشته باشد، می‌تواند این ضعف را برطرف کند، در غیر این صورت پرواز صدها و هزاران کیلومتری موشک برای کاربر فایده و ارزش چندانی فراهم نخواهد آورد.

۳. یافته‌های تحقیق (تجزیه و تحلیل توصیفی و استنباطی فرضیه‌ها)

فرضیه یک: قابلیت‌های موشکی ج.ا.ایران از قبیل توانایی پرتاب متحرک، رادارگریزی، کاهش امکان ردیابی، وسعت عمل، توانایی پرتاب هم‌زمان، نقطه‌زنی و... باعث کاهش آسیب‌پذیری سامانه‌های موشکی و در نهایت، افزایش توان بازدارندگی کشور می‌گردد.

جدول شماره ۲. آزمون «خی دو» (آزمون آماری)

فرضیه یک	
۶۳۱/۵۹۸	خی ۲
۴	درجه آزادی
/۰۰۰	سطح معنی‌داری

جدول شماره ۳. آزمون خی دو (آزمون آماری)

باقیمانده	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده
-۱۵۳/۰	۱۸۴/۰	۳۱
-۱۴۴/۰	۱۸۴/۰	۴۰
-۶۲/۰	۱۸۴/۰	۱۲۲
۲۲۳/۰	۱۸۴/۰	۴۰۷
۱۳۶/۰	۱۸۴/۰	۳۲۰
		جمع ۹۲۰

داده‌های جدول نشان می‌دهد که ارزش خی دوی مشاهده شده (۶۳۱/۵۹) در درجه آزادی ۴ معنی‌دار است. در نتیجه استنباط می‌شود که فرضیه اول تأیید می‌شود. فرضیه صفر: قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران از قبیل توانایی پرتاب متحرک، رادارگریزی، کاهش امکان ردیابی، وسعت عمل، توانایی پرتاب هم‌زمان، نقطه‌زنی و... باعث کاهش آسیب‌پذیری سامانه‌های موشکی و در نهایت، افزایش توان بازدارندگی ج.ا.ایران نمی‌گردد.

فرضیه ۱. قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران از قبیل توانایی پرتاب متحرک، رادارگریزی، کاهش امکان ردیابی، وسعت عمل، توانایی پرتاب هم‌زمان، نقطه‌زنی و... باعث کاهش آسیب‌پذیری سامانه‌های موشکی و در نهایت، افزایش توان بازدارندگی ج.ا.ایران می‌گردد. با توجه به اینکه ارزش خی دوی مشاهده شده (۶۳۱/۵۹) در درجه آزادی ۴ از ارزش خی دوی بحرانی جدول (۱۳/۲۷) در سطح ($p < 0/01$) بزرگ‌تر است، در نتیجه استنباط می‌شود که با مقدار آلفای ۰/۰۱ فرض صفر رد و فرض مقابل تأیید می‌شود. فرضیه دو: ج.ا.ایران با استفاده از قابلیت‌های موشکی از امکان آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و نابودی آن (در صورت نیاز) برخوردار است.

جدول شماره ۴. (آزمون آماری)

فرضیه دو	خی ۲
۵۱۳/۲۶۶	۲
۴	درجه آزادی
/۰۰۰	سطح معنی‌داری

جدول شماره ۵. آزمون خی دو (آزمون آماری)

باقیمانده	تعداد مورد انتظار	تعداد مشاهده شده
-۱۴۰/۲	۱۴۷/۲	۷
-۱۲۳/۲	۱۴۷/۲	۲۴
۱/۸	۱۴۷/۲	۱۴۹
۱۸۷/۸	۱۴۷/۲	۳۳۵
۷۳/۸	۱۴۷/۲	۲۲۱
		جمع ۷۳۶

داده‌های جدول نشان می‌دهد که ارزش خی دوی مشاهده‌شده (۵۱۳/۲۶۶) در درجه آزادی ۴ معنی‌دار است، در نتیجه استنباط می‌شود که فرضیه دو تأیید می‌شود. فرضیه صفر: جمهوری اسلامی ایران با استفاده از قابلیت‌های موشکی از امکان آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و نابودی آن (در صورت نیاز) برخوردار نیست.

فرضیه ۱: جمهوری اسلامی ایران با استفاده از قابلیت‌های موشکی از امکان آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و نابودی آن (در صورت نیاز) برخوردار است.

با توجه به اینکه ارزش خی دوی مشاهده‌شده (۵۱۳/۲۶۶) در درجه آزادی ۴ از ارزش خی دوی بحرانی جدول (۱۳/۲۷) در سطح (۰/۰۱) بزرگ‌تر است، در نتیجه استنباط می‌شود که با مقدار آلفای ۰/۰۱ فرض صفر رد و فرض مقابل تأیید می‌شود. با توجه به مطالب بالا، می‌توان نتیجه گرفت که برابر نظرات اعضای جامعه آماری (صاحب‌نظران و متخصصان موشکی نیروهای مسلح ج.ا.ایران، فرضیه اول قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران از قبیل توانایی پرتاب متحرک، رادارگریزی، کاهش امکان ردیابی، وسعت عمل، توانایی پرتاب هم‌زمان، نقطه‌زنی و... باعث کاهش آسیب‌پذیری سامانه‌های موشکی و در نهایت، افزایش توان بازدارندگی ج.ا.ایران می‌گردد، تأیید شده است.

فرضیه دوم تحقیق مبنی بر اینکه: «جمهوری اسلامی ایران با استفاده از قابلیت‌های موشکی از امکان آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و نابودی آن (در صورت اقدام علیه منافع کشور) برخوردار است» تأیید شد. در نتیجه، فرضیه اصلی تحقیق که «تأثیرگذاری قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران بر سپر موشکی ناتو در ترکیه» می‌باشد، تأیید می‌گردد.

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

داده‌های پژوهش حاضر به وسیله یک پرسشنامه ۲۱ سؤالی به دست آمده است که پس از اجرای پرسشنامه یادشده بر روی گروه نمونه که تصادفی انتخاب شده بود، داده‌ها به وسیله آزمون SPSS مورد تحلیل قرار گرفته که نتایج آن به شرح زیر است:

(۱) قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران از قبیل توانایی پرتاب متحرک، رادارگریزی، کاهش امکان ردیابی، وسعت عمل، توانایی پرتاب هم‌زمان، نقطه‌زنی و... باعث کاهش آسیب‌پذیری سامانه‌های موشکی و در نهایت، افزایش توان بازدارندگی ج.ا.ایران می‌گردد.

(۲) جمهوری اسلامی ایران با استفاده از قابلیت‌های موشکی از امکان آسیب رساندن به سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و نابودی آن (در صورت نیاز) برخوردار است. در رابطه با فرضیه اصلی تحقیق می‌توان گفت که قابلیت‌های موشکی جمهوری اسلامی ایران بر سپر موشکی ناتو در ترکیه تأثیرگذار خواهد بود.

۴-۲. پیشنهادها

۴-۲-۱. پیشنهادهای اجرایی

محققان در سیر بررسی‌های انجام داده، پیشنهادهای زیر را در راستای کاهش تأثیر سامانه موشکی ناتو در ترکیه بر امنیت نظامی کشور ارائه می‌نمایند:

- (۱) دستیابی به قدرت بازدارندگی در ج.ا.ایران بر اساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴،
- (۲) ارتقای سطح همکاری‌های مشترک دفاعی با کشورهای همسایه و منطقه و ایجاد ادراک صحیح در مورد سامانه‌های دفاعی موشکی ایران به کشورهای همسایه،
- (۳) تدوین و تصویب راهبرد جامع ایران در مورد گسترش ناتو توسط شورای عالی امنیت ملی ج.ا.ایران،

(۴) برقراری ارتباط با روسیه و ترغیب و تشویق این کشور به اتخاذ سیاست‌های اجرایی علیه سامانه سپر دفاع موشکی ناتو در ترکیه و جلوگیری از گسترش بیشتر ناتو به شرق و منطقه خلیج فارس،

(۵) شناخت درست و دقیق قابلیت‌ها، توانمندی‌ها و نقاط ضعف سامانه سپر موشکی ناتو در ترکیه و سایر کشورهای منطقه.

۴-۲-۲. پیشنهادهای پژوهشی

- (۱) بررسی نقش گروه‌های فعال مدنی در اروپا در مقابله با سیاست‌های سلطه‌طلبانه و نظامی‌گرایانه ناتو و غرب.
- (۲) بررسی نقش سامانه موشکی جمهوری اسلامی ایران در بازدارندگی و راهکارهای جایگزین و مکمل.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. آذربهرام، احمد (۱۳۹۱)، *راهبرد جدید (ده ساله ۲۰۱۱-۲۰۲۰) ناتو در منطقه خاورمیانه و نقش آن در امنیت نظامی ج.ا.ایران*، تهران، دانشکده فارابی.
۳. احدی، محمد (۱۳۸۷)، *ناتو در قرن بیستم*، تهران، مرکز آموزش شهید سپهبد صیاد شیرازی.
۴. احدی، محمد (۱۳۹۲)، *ترکیه*، تهران، مرکز آموزش شهید سپهبد صیاد شیرازی.
۵. احدی، محمد (تابستان ۱۳۸۷)، «برنامه موشکی آمریکا»، *فصلنامه نگاه دو* (مرکز آموزش شهید سپهبد صیاد شیرازی)، سال ششم، شماره ۲۹.
۶. الیوت، جفری و رجینالد، رابرت (۱۳۷۸)، *فرهنگ اصطلاحات سیاسی و استراتژیک*، ترجمه میرحسین رئیس‌زاده، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۷. بیلیس، جان و دیگران (۱۳۸۳)، *راهبرد در جهان معاصر*، ترجمه کابک خیبری، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
۸. ترابی، طاهره (۱۳۸۸)، *طرح سپر دفاع موشکی آمریکا و امنیت ملی ج.ا.ایران، نامه دفاع*، (مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی)، شماره دوم.
۹. ترابی، قاسم (زمستان ۱۳۸۹)، «گسترش سامانه‌های دفاع موشکی آمریکا در خاورمیانه و امنیت جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال هشتم، شماره ۳۱.
۱۰. تفسیر مجمع‌البیان، جلد سوم
۱۱. تنهایی، علیرضا (۱۳۹۳)، *تأثیر سامانه موشکی ناتو در ترکیه بر امنیت نظامی ج.ا.ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشکده فارابی.
۱۲. فرهنگ، حجت و فرامرزی، پیمان (۱۳۹۱)، *بررسی سپر موشکی آمریکا و بررسی سامانه جدید ضد موشک قاره‌پیمای EKV*، تهران، دانشگاه شهید ستاری.
۱۳. قاسمی، فرهاد (۱۳۸۶)، «نگرشی تنوریک بر طراحی مدل بازدارندگی سیاست خارجی ایران»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، سال سوم، شماره اول.
۱۴. متقی، ابراهیم، کوه‌خیل، مرجان، پازن، مژگان (۱۳۹۱)، *گسترش مرزهای ژئوپلیتیکی ناتو و امنیت ملی ج.ا.ایران، نامه دفاع*، شماره دوم.
۱۵. نصیری، مجتبی (۱۳۹۲)، *مناسبات امنیتی روسیه و تأثیر آن بر امنیت دفاعی ج.ا.ایران*، تهران، دانشگاه تهران.

۱۶. میرسمعی، سیدمحمد (۱۳۹۲). تأثیر و پیامدهای طرح سیر موشکی آمریکا در منطقه و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران، تهران، معاونت مطالعات راهبردی نهجا.
۱۷. هالستی، کی.جی (۱۳۷۳)، *مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل*، ترجمه بهرام مستقیم و مسعود طارم سری، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.